

הרב יואל פרידמן

עץ פרי שגדל במצע מנותק ונופו מעל לקרקע

שאלה

את האוכמניות מגדלים בארץ בדרך כלל במצע מנותק. אצל אחד המגדלים נמצא שאכן העציץ הונח על מצע מנותק, אבל בקצות השורות היו מקומות שלא הקפידו שהנוף של העץ יגלוש מתחומי העציץ. כמו כן יש מקומות שיריעת הפלריג נקרעה בגלל מעבר הטרקטור, וחלק מן הנוף 'ראה פני קרקע'. אמנם לפי ההנחיות צריך שהעציצים יהיו מנותקים מן האדמה לאורך כל הגידול כולל נוף הצמחים, אבל השאלה היא אם בדיעבד אפשר להתיר את הפירות או שמא יש למנות שנות ערלה מחדש.

תשובה

עסקתי בשאלות דומות¹ ולכן אכתוב כאן רק את הנקודות הנלענ"ד ב'קציר האומר'. יש להקדים שאנו נוקטים להלכה שאיסור ערלה הוא מדאורייתא, אך ערלה בעץ פרי הגדל במצע מנותק - אסורה רק מדרבנן.²

א. נאמר בתוספתא (ערלה פ"א ה"ג):

הנוטע בספינה ובעציץ ובראש הגג [אור זרוע: פטור] חייב בערלה נטעו בעציץ שאינו נקוב נשבר וחזר ונטעו בעציץ נקוב אם יכול לחיות חייב [פטור] ואם לאו פטור [חייב]...

ישנן גרסאות בתוספתא ופרשנויות שונות, יש מפרשים שנטעו בעציץ שאינו נקוב ונשבר ונטעו בעציץ נקוב - חייב, אך לפי זה נקודת המוצא שעציץ שאינו נקוב פטור מערלה וזה לא כירושלמי. יש מפרשים להיפך שבעציץ שאינו נקוב חייב ולכן אם נשבר העציץ ויכול הצמח לחיות בגוש האדמה - ונטעו בעציץ נקוב - פטור. בגלל הבעיות הפרשניות הנ"ל ה'חזון איש' נוקט למעשה שהוא ספק וכן כתב בדיני ערלה (אות לב):

נטע בעציץ של מתכת אינו נקוב ועקרו וסלע עפר עמו כדי שיכול לחיות, וחזר ונטעו בארץ, יש להסתפק אי מונה מנטיעה ראשונה.

1. אמונת עתיך 131 (תשפ"א), 'הנחת שתילים שגדלו בעציץ שאינו נקוב על הקרקע', עמ' 65-72; אמונת עתיך 139 (תשפ"ג), 'נוף הצמח שנוטה ליריעת פלריג לעניין איסור ערלה', עמ' 30-33.

2. עיין ירושלמי, ערלה פ"א ה"ב; אך החזו"א, דיני ערלה אות לב, כתב שבעציץ של מתכת שאין האילן יונק מן הקרקע ואינו מסוגל להשתרש דרך הדפנות - חייב מדרבנן. ועיין מנחת שלמה, ח"א סי' ע (עמ' ת ואילך), והר"ש ישראלי, התורה והארץ א, עמ' 133-147, שכתבו שפטור מן הערלה.

נמצא לפי זה שנטיעה של צמח שהיה מנותק מן האדמה - ספק אם מחייבת מחדש בחיוב ערלה.

ב. הרצ"פ פראנק³ דן גם הוא באריכות בשאלה הנ"ל ומעלה את הסברה שכיוון שנטעו בעציץ שאינו נקוב הוה 'שורש פטור'⁴ ופטר בערלה. אלא שבסוף דוחה כי אין אומרים 'שורש פטור' כאשר בהמשך עושה פעולה של נטיעה, שכן נטיעה היא פעולה המחייבת. ובנדון דידן אין כאן נטיעה חדשה, אלא רק החליף את העציץ מאינו נקוב לנקוב, ולכן יש לומר שלא התחייב בחיוב ערלה חדש.

ג. הרש"ז אוירבך (מנחת שלמה, ח"א עמ' תד) דן גם הוא בשאלה זו, וזו לשונו:
וסבור הייתי לומר דלפי"ז אם הגביה אחד עציץ נקוב שנטוע בו אילן שכבר עברו עליו שנות ערלה והניחו ע"ג דבר המפסיק בין הנקב והארץ בכה"ג דמודו כו"ע דחשיב תלוש צריך להתחיל מחדש במנין שנות ערלה כשחזר והעמידו על הארץ,
והוא פלאי...

בתחילה, הרש"ז אוירבך מניח שאכן סיבת החיוב היא מעשה הנטיעה (וכפי שהבין לעיל הרצ"פ פראנק), אלא שטענתו היא שניקוב של עציץ או הורדה של העציץ ממקומו המוגבה לארץ - אינם נחשבים מעשה נטיעה המחייב אלא רק גורמים להחלפת ההגדרה ההלכתית מ'נקוב' ל'אינו נקוב', ממנותק למחובר. ושלא כהלכות שבת, שבהן יש חשיבות ליניקה והמלאכה היא בפעולה של העובד - בהלכות ערלה לא המעשה כשלעצמו חשוב אלא התוצאה, והיא העובדה שהאילן נטוע.⁵ בהמשך הרש"ז אוירבך טוען שהנטיעה אינה הגורם המחייב, אלא יצירת עץ עצמאי כתוצאה מן הנטיעה, והוא מוכיח זאת מחיוב ערלה בחיתוך אילן מוברך אף על פי שלא הייתה נטיעה מחייבת. ובנדון דידן לא השתנה שום דבר בעץ, ולכן יש לומר שלא התחדש חיוב בהעמדת העציץ על גבי הקרקע.

ד. במאמר הדן בשאלה דומה⁶ הוספתי סברה שאם הונח העציץ על הקרקע למשך פחות משבועיים יש לסמוך גם על דעת הכסף משנה⁷ ופוסקים נוספים שמניין שנות ערלה מתחיל מהקליטה, וכיוון שהעציץ היה מונח פחות משבועיים לא היה זמן קליטה ובוודאי לא התחייב בחיוב חדש של ערלה.

ה. יש להוסיף שבנדון דידן אין מדובר על הנחת העציץ על הקרקע אלא שהנוף של העציץ נמצא מעל הקרקע. ולעצם השאלה אם הנוף מחבר, נחלקו הראשונים לעניין שבת, שלרמב"ם⁸ הנוף שמוגבה מעל הקרקע אינו מחבר ולדעת התוספות והר"ש נחשב מחבר.⁹

3. הר צבי, זרעים ח"ב סי' יד.

4. שאם תחילת הנטיעה הייתה בפטור, לא מתחדש חיוב ערלה בהמשך, עין ירושלמי, ערלה פ"א ה"א.

5. ועיין עוד מנחת שלמה א, סי' מא אות א, כעין זה לעניין שביעית.

6. אמונת עתיך 131 (תשפ"א), עמ' 70-72.

7. כס"מ, על הרמב"ם הל' מעשר שני פ"ט הי"ב.

8. רמב"ם, הל' שבת פ"ח ה"ד.

9. רש"י, שבת פ"א ע"ב ד"ה חייב משום תולש; תוס', גיטין ז' ע"ב ד"ה דילמא; ועיין שו"ע, חו"מ סי' סז סעי' כב, שעציץ נקוב שמונח על גבי יתדות נחשב כקרקע - משמע שאוויר אינו מנתק לעניין פרוזבול; ועיין עוד אגלי טל, ביאורים מלאכת זורע אות יא, שקיימא לן כדעת רש"י ותוס' ולא כרמב"ם, ושם מפנה למלאכת קוצר, ס"ק ו וכן למג"א, סי' שיב ס"ק ג.

ו. יש להוסיף שאף לדעת בעלי התוספות שהנוף מחבר - החיבור אינו מוחלט אלא שאנו אומרים שעל ידי הנוף הצמח יונק מקרקע עולם. אך בוודאי שאין כאן חיבור גמור לקרקע כמו הנחת העציץ על הקרקע, ולכן בוודאי אין להחשיב זאת כנטיעה וכדלעיל. ויש להוכיח זאת מדברי התוספות (גיטין כב ע"א ד"ה בתר נקבו):

בתר נקבו אזלינן - למאן דאמר בהעור והרוטב (חולין קכח). בדלעת הנטוע בעציץ שאינו נקוב ויצאה חוץ לעציץ הטמא בטומאתו והטהור בטהרתו ה"ה אם עציץ בחוצה לארץ ונופו נוטה לארץ דמהני יניקת הנוף לענין נוף גופיה וחייב במעשר. מכל מקום לא חשיבא יניקת הנוף כיניקת שורש, דהא לא מטהרה יניקת הנוף מה שבתוך העציץ והכא מחייב נוף מחמת יניקת העיקר.

נמצאנו למדים שאמנם הנוף נחשב מחובר והפירות שגדלים על הנוף הנוטה לארץ חייבים במעשר, אך אין יניקת הנוף מחייב את כל הפירות של העץ, והפירות שמצויים על הנוף שנוטה לחו"ל, פטורים מתרומות ומעשרות.

מסקנה

א. יש להקפיד שגידול האוכמניות יהיה במצע מנותק לאורך כל הגידול. לכן צריך להניח את העציצים על יריעות פלסטיק. היריעות צריכות להיות רחבות מספיק כך שכאשר הצמח יגדל העלווה תהיה מעל היריעה המנתקת.

ב. אם במשך הגידול נוצרו חורים ביריעה המנתקת ונמצא שחלק מן הנוף עומד מעל הקרקע, או שבקצות השורות הצמח גדל וחלק מן העלווה עומדת מעל הקרקע, אין צריכים למנות שנות הערלה מתחילה. עם זאת יש לתקן את הטעון תיקון.

